

ЦОНЧО РОДЕВ
„НАСТОЯВАМ ДА БЪДА
ДАДЕН ПОД СЪД!“

chitanka.info

На Иван Параловски, който каза: „Тези хора са били светци...“

Напразно притискаше възглавницата върху главата си — шумът, не, грохотът на града въпреки всичко проникваше до слуха му. И човъркаше като свредел душата му: ликуването на другите само събуждаше и изостряше терзанията на неговата съвест, които и без това вече цял месец не бяха затихвали нито за ден, нито за час. И постепенно в него — то беше по-скоро в сърцето, отколкото в разума му — се оформи решението. Да, той трябваше да признае престъплението си и когато честно, както подобава на български войник, изтърпи възмездието, щеше да намери и равновесието си, и онзи вътрешен мир, от който толкова се нуждаеше. Наистина трябваше, длъжен беше да го стори, и то като че ли *именно днес*, на 14 декември, когато победоносните войски се завръщаха от фронта, беше най-подходящият ден.

Като стигна до това решение, Стефан Тошев изведнъж изпита отдавна неспохождало го спокойствие. И сякаш за да докаже сам на себе си непоколебимостта на своето намерение, с рязък жест запокити настрана възглавницата.

Да отмахне завивките и да се изправи от одъра се справи сравнително успешно — за не повече от три-четири минути. Не беше така обаче с обличането и особено с навиването на партенките и нахлузването на ботушите. Тази „дейност“ му погълна почти половин час — раните на двете бедра бяха уж заздравели и конците им извадени, но още предизвикваха дяволска болка, особено при навежданията и прикляканията.

Накуцвайки, капитан Тошев отиде до огледалцето на стената. Брадата му видимо бе набола, но като поразмисли, той реши да не се бръсне — усилието да стои прав с бръснач в ръка може би щеше да му попречи да се повлече до министерството. Вместо това приближи до прозореца и го отвори. Заедно с мразовития декемврийски въздух го връхлетяха неописуемите звуци на полуделия град — удариха го в гърдите, зашеметиха го. В този паметен ден София не ликуваше, а

невяж бе изпаднала в екстаз. Камбаните на черквите биеха до спукване, възторженият им звън начесто се прекъсваше от пушечни и оръдейни изстрели, някъде — трябва да беше към княжеския дворец или откъм Народното събрание — военна музика огласяше безспир столицата с тържествените звуци на народния химн „Шуми Марица“, а неизброими тълпи, които се люшкаха като пияни по всички посоки из улиците, размахваха трицветни знамена и раздираха небето с „Конници се пишат...“ или „Напред, напред за слава на бойното поле...“.

Като потръпна от ледения полъх (дългото лечение очевидно го бе изнежило), Стефан Тошев облече шинела си, след малко обаче отново го свали и само го наметна върху раменете си — прецени, че иначе няма да се справя с двата си бастуна. С привичен жест подсука мустаците си, позачисти с лакът и надяна фуражката и окачи сабята на поясока си. Хвърли един последен поглед през рамо и се подсмихна странно; беше си помислил, че отивайки към закона и възмездието, не оставяше Бог знае какво зад себе си... И с тази невесела мисъл излезе от квартирата си. Не си даде труд да заключи вратата.

Още първите крачки извън дворната порта му подсказаха, че ще му се наложи да използва какви ли не военни хитрости, за да стигне незабележим до министерството — по тази странична уличка бе минала само една от обезумелите от възторг тълпи и въпреки това тя бе почти застлана от китки, части от транспаранти (на един по-голям къс можеше да се прочете „... велики воители...“), не липсваха и един-два калпака. Попаднеше ли офицер, при това бил на бойното поле, в ръцете на участниците в този хаос, дори и случайно да останеше жив — тоест ако те не си го поделеха на късчета за спомен, — пак никога не би стигнал там, накъдето се бе запътил. И като се заслушваше и оглеждаше внимателно, Стефан Тошев закуцука по обиколните улички, а двата бастуна в ръцете му затракаха неравномерно по калдъръма.

По негова преценка трябва да бе презполовил пътя, когато случаят пожела да изхвърли срещу него една от екзалтираните тълпи. Капитанът се поколеба за секунда, пък се шмугна в най-близкия двор и кривейки лице от болка, залегна зад някакви чемширени храсти. Не се боеше че стопаните ще го изненадат — в *този ден* нито един софиянец не бе останал в дома си.

То не беше стройно множество, което да мине и отмине, а безредна, пулсираща и невъобразимо шумна маса народ — ту нелепо забързана, ту спираща без каквато и да било причина за овации или за друсване не едно здраво хоро...

Така Тошев трябваше от укритието си да изслуша гърмежите, крясъците и „Не щеме ний богатство...“, придружени едновременно от звън на хлопатари и игрива свирня на гайда. После се чу едно „Идат... идаат“ и всички, цялото това множество, се юрна презглава нататък. Офицерът не разбра за кого се отнася това „идат“, но му беше безкрайно благодарен — то отново отвори пътя пред него.

След още не едно премеждие от този род Стефан Тошев успя да се добере до двуетажната сграда в която се помещаваше Военното министерство. Войникът пред вратата, ухилен от ухо до ухо, го посрещна със „за почест“. Тошев едва свари да отговори на поздрава му, вмъкна се в сградата, затвори вратата зад себе си, облегна се на нея, и въздъхна облекчено — в този момент му се струваше, че нищо не би могло да бъде по-трудно от това дълго придвижване до министерството.

Но той нема време за отдих — като прескачаше по три-четири стъпала наведнъж, по стълбите се спусна министърът майор Никифоров и без всякакво предисловие го награби в прегръдките си. Константин Никифоров беше по-висок и (най-малкото сега) далеч по-силен от Тошев, та просто го вдигна във въздуха и така го завъртя в нещо като стъпка от полка-мазурка, че бастуните на ранения се разхвърчаха настрана.

— Жив да си, човече! — възликува искрено министърът, когато най-сетне го освободи от мечешката си прегръдка. — Кълна се в Господа-Саваота, в този час на никого друго не бих се зарадвал повече!...

Ако допуснеш още само една-едничка подобна дума на възторг и нежност, Стефан Тошев щеше да се размекне и може би никога нямаше да намери сили да изпълни мисията си. Затова той потърси с лявата си ръка опора о близката масичка, с другата пооправи китела си (шинелът и фуражката му бяха отлетели заедно с бастуните) и рече уставно:

— Господин майор, разрешете да доложя...

Министърът обаче сметна, че това е някаква не особено сполучлива шега.

— Зная какво ще ми доложиш, Тошев. Кълна се в Господа-Саваота, че го зная...

По физиономия и „кройка“ на брадата Константин Никифоров имаше много голяма прилика с популярния портрет на Христо Ботев, само очите му бяха малко по-разделчени. Сега между клепачите на тези очи грееха по няколко радостни сълзи.

— Ти искаш да ми доложиш, че ако преди пет века „откога се е, мила моя майно льо, войска завървяла“ подир цар Иван Шишмана, то днес, на четиринадесети декември хилядо осемстотин осемдесет и пето лято същата тази войска се завръща под знамето на княз Александра като победителка... Познах, нали, Тошев?

Не, не биваше да се оставя да бъде удавен от тази воинска радост. Не биваше! Той нямаше право на нея...

— Не, господин майор, аз наистина трябва да доложя нещо... Можем ли да отидем във вашия кабинет?

Никифоров го изгледа със смес от почуда и недоверие, пък махна с ръка — нека прославеният герой от Трън и Сливница да заповяда!

Когато се намериха в кабинета, министърът очаквателно изгледа госта си. Преди да проговори, Стефан Тошев откачи сабята си, целуна я и бавно я положи върху работната маса на министъра.

— Дойдох да доложя, господин майор, че извърших страшно военно престъпление и, като признавам напълно вината си, се поставям изцяло под разпореждането на повереното ви министерство и на закона.

За пръв път Константин Никифоров разбра, че командирът на Втора бдинска дружина говореше сериозно. Той го изгледа продължително, после заобиколи и седна на мястото си до масата. Направи знак и на Тошев да седне, но капитанът предпочете да остане прав с ръце до шевовеите на брича.

— Да не би да съм разбрал грешно? — Никифоров вдигна вежди и те описаха на челото му нещо като изпънат лък. — По време на бойните действия е извършено военно престъпление и негов автор си ти, капитан Стефан Тошев, командир на Втора бдинска?

— Тъй вярно, господин министре, правилна сте ме разбрали.

— Какво пък, кажи да чуем...

— Това се случи в кошмарната нощ на 3-ти срещу 4-ти ноември, господин майор, когато се изтегляхме от Трън и Врабча...

Тошев поспестявайки от истината — кошмарът бе започнал още през деня на 3 ноември 1885 година. Заварено неподготвено от вероломното нападение на крал Милаң, българското командване разполагаше със съвсем слаби части по западната граница на княжеството — напълно недостатъчни, за да отхвърлят многобройната и отлично въоръжена сръбска войска, — а времето не стигаше да се привлекат подкрепления от Тракия и Родопите. В тези начални дни на войната на всички беше ясно, че съществува само една алтернатива: да се отстъпи чак докъм Ихтиман и там да се даде генерално сражение (такова беше и становището и на главнокомандувания княз Александър Батенберг), или с цената на саможертва и отиване на явна гибел да се задържат сърбите ден или два в близост до границата, докато се организира отбраната и се изпрати помощ. И в този критичен за освободеното само преди седем години отечество капитаните, в ръцете на които бе младата българска войска, не се колебаха — те решиха да създадат нови Термопили и нова Шипка, където, ако се наложи, българските части да измрат до последния войник, но да не допуснат нашественика да погази свещената българска земя.

Така и стана. На 3 ноември — втория ден на войната — три сборни дружини (наричаха ги Трънски отряд с командир капитан Никола Генов) получиха заповед поне за един ден да удържат напиралците срещу тях две пълни сръбски дивизии. Не се пазариха и не се позоваваха на дебелия книги, посветени на военното изкуство. И приеа боя — при Врабча капитан Марин Маринов с шест роты прегради пътя на Шумадийската дивизия, а с други шест капитан Стефан Тошев се опълчи при Трън против цялата Моравска. На един защитник се падаха вероятно по около осемдесет атакуващи! Никой не загуби време да ги брои — умело ръководени от своите двадесет и пет годишни командири и увличани от безпримерния им героизъм, българските войници просто изградиха стена от гърдите си и в нея се разбиха вълните на напирания противник.

Късно през нощта до частите на Трънския отряд се получи заповед: всички да се изтеглят към Брезник и там да се организират за

нова съпротива. С неохота (бяха се опиянили от боя, особено като видяха тук или там многобройния нападаател да отстъпва пред контраатаките им), но се подчиниха. И започна адската нощ на 4 ноември. Безлунна и облачна, с мирис на смърт и тъмна като очно дъно. А на частите от Трънската позиция се падна най-лошият, най-изровеният път, по долината на река Глоговица — онзи, който изобщо го е нарекъл „път“, трябва да е бил с богато въображение... Ротите се проточиха и объркаха, на всичко отгоре полубатарейта витвортови оръдия — единствената артилерийска част на целия Трънски отряд — също се озова в теснината на Глоговица, като усили бъркотията и я превърна в истински хаос. Ами че там двама души трудно вървяха един до друг, камо ли да се теглят оръдия... После се оказа, че в непрогледната тъмнина тук е попаднал и обозът!

Едва-едва се развиделяваше, когато — за кой ли път вече? — капитан Тошев направи опит да внесе ред в своите главни сили. Той нареди челните роты да спрат и тъй като се боеше, че може да са изпреварени от противника, ги разположи за бой, а сам се разтича да „улови в ръце“ проточилата се цял километър колона. Не успя да я обходи цялата. Някъде около средата ѝ попадна на полубатарейта — при един завой на реката, където трапищата и промойните бяха най-дълбоки, оръдията бяха закъсали — ни напред, ни назад. А от едната страна пропасть — как да развъртиш там коне и хора?

Тошев привика най-близките войници — може да се събра до около един взвод — и като запретна сам ръкави, заповяда оръдията да се изнесат на ръце. Напрегнаха мишци, кости и мускули пращяха под непосилната тежест, двама войници, попаднали под колесарите, получиха тежки наранявания, един кон се хлъзна и увисна над бездната, та трябваше да прережат каишите му, за да не повлече и останалите — оръдията обаче така и не помръдваха. След кратък отдих капитанът нареди отново да се наловят за колелата и лафета. И точно обичайното „Раазз...“ беше на устните му, когато пред него застана вестоносец. С най-страшното съобщение, което можеше да се получи в тази пъклена нощ: Шумадийската дивизия навярно бе смела тънките части на полковия командир Маринов при Врабча, проникнала бе до Филиповци и сега, обръщайки фронт на запад, се готвела да стовари всичките си сили върху отстъпващите роты на Тошев.

Ужасната вест порази младия офицер по-тежко и от гръм. Той помисли малко, сетне прекара език по напукалите се в една секунда устни. И не позна собствения си глас, когато изрече:

„Какво пък, ще се бием... докато измрем до сетния човек.“

Един войник, трябва да беше някой от обслугата на оръдията, попита в тъмното:

„А топовете, гос'ин кап'тан? Мигар ще оставим сърбулята да ни стрелят със собствените ни топове?“

Второ колебание, малко по-продължително от първото. И после:

„Да ги изтеглим — не можем. Но няма и да ги оставим на врага. — Тошев повторно разкваси устните си. — Артилериисти?“

Няколко нестройни „Аз... Аз... Аз...“ се обадиха наоколо.

„Поемам отговорността върху себе си — дрезгаво и с усилие изговори офицерът. — Заповядвам затворите да се извадят и да се хвърлят в пропастта. А оръдията... оръдията ще оставим тук...“

Разнесе се характерен метален шум, последван от издрънчаването на затворите някъде надолу към разлудуваната Глоговица.

„Всеки който е на крака, след мен — продължи капитанът. — Ще си пробием път с бой, ако е рекъл Бог половината ще изгинем, но до сутринта ще бъдем при нашите братя в Брезник!...“

... Но в Брезник, докдето стигнаха, без да дадат нито един изстрел, го чакаше най-кошмарната от всички възможни вести. Поради лошото разузнаване — то какво ли беше добро през тази адска нощ? — предните части се бяха заблудили. Онова, което те бяха помислили за Шумадийската дивизия, се оказаха другите шест роты от Трънския отряд, които капитан Маринов, подчинявайки се на същата заповед, бе изтеглил от Врабча и връх Плоча!... Когато научи това, храбрият Тошев захлупи лице в шепите си и притихна в горко мъжко ридание...

— Разбирате ли, господин майор? — завърши разказа си той. — Батареята, една прекрасна българска батарея...

— Витвортови оръдия — тихо и малко снизходително уточни Никифоров. — И не батарея, а полубатарея.

— ... беше унищожена не в бой, а поради моя най-глупа грешка.

Министърът, който през цялото време си бе играл с един молив над масата, сега за пръв път вдигна очи.

— И доколкото разбирам, ти смяташ, Тошев, че за този грях трябва да бъдеш предаден на военен съд?

— И осъден, точно така, господин майор. Помислете каква е цената на тези оръдия, господин майор. За да ги дадат на свободна България, за тях вдовица е делила от залька на децата си, народен учител е скътвавал от скромната си заплата, беззъба старица се е лишила една вечер от попарката си...

— ... и тъй нататък, и тъй нататък — опита се да завърши вместо него министърът, но Стефан Тошев не се остави:

— И за какво, господин майор? За да се намери там някакъв си офицер, недостоен за войнското си звание и за доверието на същия този народ — вдовицата, бабичката, учителя, — който с нехайна ръка ги запокитва Бог знае къде по планинските пътища. Това престъпление е наистина за съд и присъда, господин майор.

Настана мълчание. Не се разбра дали Константин Никифоров събираше мислите си, или просто изчакваше да отмине гълчавата на поредната тълпа, която в нестроен хор изпя „Шуми Марица“ пред министерството, сякаш за да бъде предаден химнът на всеки един от онези, които доказаха на света, че българската войска се е възродила из пепелищата.

— Да призная — започна след това майорът, докато пръстите му пак подхванаха играта с молива, — отначало приех приказките ти като твърде, хм, твърде несполучлива шега. Сега разбрах, че през цялото време си говорил напълно сериозно.

— И все така сериозно очаквам да си получа заслуженото!

— Заслуженото за онзи „някакъв си там офицер, недостоен за воинското си звание и за доверието на народа“, защото в една нощ на страхотии е извършил нелепа грешка, нали? Няма да споря с тебе, Тошев, рискували бихме да изпаднем в наддумване. Вместо това ще ти разкажа за друг един офицер, без когото навярно нямаше да има тези маршове и стрелби навънка. Случката е само три дни след онази, която ти ми описа, и на не повече от тридесетина километра по на север. Представи си: 7 ноември, на Мека Црев пред Сливница...

— Оставете това, господин майор! — сепнато възропта Тошев.

— Да го оставя? Защо? Ами че това са все случки от броеницата на войната... Едно зърно лъскаво, друго грапаво — така бива на война... И тъй, нашите войски на дясното крило на Сливница миналия

ден са напреднали и денят ги заварва на Мека Црев. Малка височина, недостатъчна — сърбите, които са на отсрещните Три Уши, ги виждат като на длан и ги трепят като мухи. Какво ще последва? Само един да извика „Назад“ и ще се получи не отстъпление, а погром. И точно когато везната се люшка и колебае между победата и поражението, намира се един „някакъв си там офицер, недостоеен за званието си“, който вади сабята, повежда ротите си към Три Уши и... и с едно слово започва да изплита лавровия венец за челото на България.

— Разказът ви е неточен, господин майор, простете за израза, краде от чужди заслуги... Всъщност решението да се атакува Три Уши изказа командирът на нашия полк капитан Маринов, а заповедта я отдаде Кърджиев...

— Заповедта въобще, приемам поправката. А кой извика онова паметно „Осма рота, напред“, което ще се помни, дорде на света има българска войска? Кой пръв полетя със сабя в ръка пред ротите от дружината си?

Майор Никифоров помълча предизвикателно, но Стефан Тошев не отговори и изчервен като девица, заби поглед в земята.

— Или да взема една друга случка, разиграла се само два-три часа по-късно. Два от трите върха на Три Уши са паднали, остава западният, най-непристъпният. Силите като че са стигнали само до там. Междувременно сражението се е пренесло по цялата бойна линия на Сливница. И какво? Нима онези, които запалиха факела на прелома във войната, ще останат прости зрители на останалата драма? Нищо подобно. Именно тогава същият този „недостоеен за званието си офицер“ среща своя колега Иванов от Плевенския полк и му казва: „Хайде, Иванов, ти карай онези роти, аз ще карам тези, че гдето му излезе краят!“ И двамата повеждат ротите си „на нож“. И само след половин час над западния връх на Три Уши се вее трицветното знаме и се носи славната наша „Шуми Марица“. За съжаление оня, недостойният, не може да се радва на победата — той не е *пращал* войниците си, а ги е *водил* и затова още първите вражески куршуми са надупчили именно него. Не ти ли се струва, Тошев, че този недостоеен човек е за съд?

Капитанът се прехвърли от крак на крак и отговори, без да среща погледа на министъра:

— Позволявам си да отбележа, че също и сега разказът ви е неточен, господин майор. Ранени, капитан Маринов и заместникът му Кърджиев бяха извън строя. А тогава, пред западния връх... Там положението беше съвсем друго, господин майор. Войниците ни бяха като в опиянение — устремът и волята за победа бяха ги обладали така, че давам честна офицерска дума, щяха да тръгнат с нас и без нас. И моята преценка беше, че все пак ще е по-добре, ако двамата с Иванов ги водим...

— Искаш да кажеш?...

— Искам да кажа, че и в този случай заслугата не беше моя. Тя принадлежеше на Негово Величество Великият Български Войник!

Ново смълчаване.

— Хайде да не спорим, Тошев. Видяхме какъв двулик Янус бил този дружинен командир от 3-ти Бдински: унищожаваша оръдия, пък сетне печели не сражение, а цяла война. Какво да го правим този „негодяй“?

— Държа на своето, господин майор, и настоявам да бъда даден под съд. Никой няма право зад случайните си или даже чужди заслуги да крие и оневинява погрешките си.

— Да бъде вашето, господин капитан. — За пръв път през този разговор майор Никифоров заговаряше на „вие“ и на „господин капитан“. Той се изправи, подръпна китела си и привидно се намръщи, но широките му очи се смееха неудържимо. — Приех самопризнанието ви и ще ви предам на съд. Но за да не се губи време, няма да спазя процедурите с дознания, преписки, прокурори и прочие. Ще ви предам на съд тутакси и, кълна се в Господа-Саваота, този съд ще бъде по-истински и по-справедлив от цяла дузина военни съдилища. Заповядвам, господин капитан, последвайте ме.

Те се спуснаха по стълбите на министерството и излязоха пред вратата точно в момента, когато една от стихийно разлюлените тълпи на София беше навън и с размахване на знамена и хвърчащи към небето калпаци поздравяваше бранниците на нова България. Когато двамата офицери се показаха, виковете и „Напред, напред за слава на бойното поле...“ се усилиха така, че керемидите по покривите заподскачаха. На майор Никифоров бяха нужни доста минути за да надмогне неистовия шум:

— Народе на България! — извика той, когато гълчавата позагълхна. — Пред вас е капитан Стефан Тошев...

Само като спомена името, ответът бе такова „Ура!“ и „Да живей!“, че паянтовата сграда на Военното министерство се олюля.

— Народе на България! — продължи министърът. — При Трън капитан Тошев пожертвува една батарея, но удържа цял ден безчислените напади на сръбската Моравска дивизия и после изтегли невредими всичките си части. А на Седми ноември именно той поведе българската атака към Три Уши — онази, която, ако не беше Австро-Унгария, щеше да завърши в Белград. Предавам ти този човек, народе на България. Постъпи с него, както ще отсъдиш по ум и сърце... Той...

Не можа да завърши. Множеството се люшна напред. Десетина чифта ръце сграбиха капитана и го вдигнаха високо над главите на народа. Никой не се постара да забележи, че раните по бедрата на офицера се отвориха и разлютиха от грубото докосване и по брича му се появиха алени петна. Не забеляза това и самият Тошев. Като го държаха на ръце и рамене и го обсипваха с китки цветя, той на няколко пъти се опита да надвика тълпата, но гласът му не стигна за това. И като махна с ръка, той се остави човешкият порой да го носи начело като свое живо знаме нататък, където ехтяха църковните камбани и духовите музики неспирно огласяха града с вълнуващите всяко българско сърце звуци на „Шуми Марица“.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.